

ki ne potrebuje pisatelja, pač pa strokovno izobražene zapisovalce in razlagalce izročila. Tem zahtevam pa ti »poustvarjalci« niso kos. Problem umetnik-znanstvenik se ne javlja samo pri ljudskem besednem izročilu, ampak tudi na drugih področjih. V likovnosti je tak primer Jože Karlovšek, ki pravkar razstavlja v Narodnem muzeju v Ljubljani svoje »ornamentalne in folklorne podobe«.

Danica Zupančič

LIKOVNA UMETNOST

STANE KREGAR V MALI GALERIJ

Razstave v Mali galeriji so posebne narave. Nekoliko so podobne razstavam na cesti, kot jih prirejajo v velikih umetnostnih središčih slikarji, ki si še niso priborili življenjskega, bolje: razstavnega prostora v različnih salonih in galerijah. Toda podobne le toliko, da so dostopne vsakomur, ki gre v Ljubljani od Evrope do Pošte. Že pogled skozi okno zadostuje, da mimoidoči presodi, ali se je vredno ustaviti ali ne. Mala galerija ima zato mnogo večji obisk kot naše ostale galerijske ustanove. Vstopajo ljudje, ki med eno in drugo uro ne vedo kaj početi, gospodinje, ki se vračajo s trga in se jim preveč ne mudi, otroci, ki prihajajo iz šole in delajo ovinke, da bi vsaj malo podaljšali minute svobode med dvema sistemoma: šolo in domom, vstopajo radovedneži, ki se ustavijo sploh povsod, kjer lahko kaj vidijo, in vstopajo tudi ljudje, ki so prišli z namenom, da si razstavo ogledajo. Mnogi mimoidoči pa seveda ne vstopijo, ker se jim mudi in ker jim svet podob ne pomeni ničesar.

Že ime samo pove, da ima Mala galerija majhen razstavni prostor. Zaradi tega je število razstavljenih del omejeno, retrospektivne razstave so nemogoče in princip razstavljanja je izključno estetski. Iz zgoraj navedenega torej sledi, da so skrajno heterogenemu občinstvu postavljena na ogled ozko izbrana dela svetovne in domače umetnosti. Že do sedaj razstavljene zbirke so bile zelo zahtevne, kajti, če je del občinstva našel v Mascherinijevih kipih še nekaj stare »klasične« lepote, pa se je večina ljudi, ki živi še na realističnih tradicijah, znašla pred Clavéjevimi grafikami in Lubardovimi olji razorožena, saj so se stara sredstva spoznavanja izkazala za neuporabna. Skoraj nemogoče je presoditi, kakšni so uspehi take direktne metode seznanjanja s sodobno umetnostjo, toda zdi se, da marsikateri molčeči gledalec trdovratno išče pot v doslej nepoznana področja slikarstva. Kakor bi bilo njih število majhno, je le razveseljivo, in s časom jih bo vedno več.

Stane Kregar razstavlja samostojno, in to po presledku dobrih šestih let. Zbirko sestavlja 15 oljnatih slik, ki so bile vse — razen ene iz 1958 — narejene v zadnjem letu. Vsa dela so abstraktna. Razstava nudi zelo enoten videz, slike se med seboj dopolnjujejo in stopnjujejo. Pot v osrčje Kregarjeve umetnosti je doživetje samo; doživeti z vsemi čuti, z vsem bitjem, biti osvojen in osvoboditi.

Druge poti na razstavi ni. Le kdor pozna Kregarjev razvoj in ga je lahko spremljal po dolgi, vijugasti in vzpenjajoči se poti od zgodnjih, geometrično poenostavljenih del preko surrealizma, poetičnega realizma do sedanje lirične in dramatične abstrakcije, lahko brez večjih težav sprejme

njegovo sedanje umetniško izpoved, ker je v perspektivi prehojene poti razumljiva, občinstvo pa, ki te poti ne pozna, strmi preko ograje v začaran vrt.

Sonce in morje, skale in zemlja, noč in smrt, boj in mirovanje so prepesnjeni v barve. Barva kot kvintesenca slikarstva se je tu osamosvojila. Predmet je izginil. Oblika je zapustila le zapleteno omrežje obrisov med barvnimi lisami in na nekaterih slikah izrazitejšo plastično strukturo površine. Toda to je vse, kar je ostalo od linearne konstrukcije, in to je zelo krhko nasproti obvladujoči sili barve same, ki se je, ne več uklenjena v omrežje oblik, razgibala do ekstaze. Kljub temu je značilno za Kregarja, da strogo gradi svojo sliko v barvah in da ne daje nobena slika vtisa anarhične zmešnjave, popolne razdrobljenosti ali kaotičnega vrtinca. Barve imajo svoj pravopis, svoj stavčni red, svojo metriko, slike so v barvah zapisane pesmi. Pri Kregarju nimamo onega neprijetnega občutka, da je slika slučajno nastala v tej barvni sestavi, s prav temi poudarki, da pa bi lahko bila tudi drugačna, če bi slučaj hotel drugače. Ne trdim, da je bila gradnja slike že od vsega začetka jasna v potankostih, predvsem pa ne, da je bila slika razumsko komponirana, temveč le, da daje izbrušena intuicija s tridesetletnim študijem barve slikarju tisto potrebno znanje in sposobnost, da ustvari dokončno delo.

Sugestivna moč barve prihaja na razstavi tembolj do izraza, ker naravnost čutimo prisotnost stvari, čeprav jih ne vidimo v njih objektivno spoznavni podobi. Morje, sonce, žito in zemlja, kri in noč odmevajo v nas samih, povezani z našimi lastnimi dožitji, morda čisto drugačnimi, kot jih je imel ustvarjalec. Kot zadostujejo uvodni akordi pri znanem koncertu, da se v nas sprosti cel plaz tonov, tako se nas le dotakne modrozelena barva, pa se odpro skrita vrata v preteklost in v odmev ji zadone dožitja, ki nam jih je ta barva prinesla.

Svet barv je pred nami, realen, prisoten in učinkovit, toda z besedami se mu skoraj ne moremo približati. Izposojamo si pesniške prisposodbe, iščemo pomoč pri glasbi, ki ima že starejšo tradicijo v uporabljanju besed za izražanje dožitij, ki jih posreduje glasba, toda vse skupaj ne zadostuje. Glasba ima besede in znamenja, s katerimi lahko označimo različne sisteme, harmonije, kontrapunkt, ritem, celo intenzivnost, pri barvah smo šele na začetku vsega raziskovanja. Brez enotne terminologije, brez enotnega sistema, ki bi urejal vse barve, smo prepuščeni izkustvenemu, v celoti subjektivnemu ocenjevanju. In tak položaj vsekakor ne olajša sporazumevanja o bistvenih kvalitetah liričnega, barvnega abstraktnega slikarstva.

Stane Kregar je kultiviran kolorist, njegove barve so melodične in prijetne. Črna in bela, dve barvi, ki nista barvi, a sta najstrahotnejši med vsemi in morda najbolj sugestivni, sta znanilki smrti, bolj kot rdeča. Rdeča je sicer kri, toda celo kot krvava, smrtna rana kliče po življenju. Črna in bela pa sta lahko življenju sovražni, votli nič. Toda Kregar ni slikar strahote, celo tedaj ne, kadar slika Orfeja v podzemlju. Zato vzbude nekateri naslovi v gledalcu — posebno današnjem — brutalnejšo in grozljivejšo podobo, kot je Kregarjeva. Naslovi, posebno literarni, se mi zde včasih tvegani. Mnogim je naslov tisto nujno potrebno kazalo, kam naj usmerijo svoja čustva in razmišljanja, nekaterim le nepotrebna, dodana literatura, ki se kot prikazen vrača, potem ko je bila izrinjena iz slike same, le redko je naslov nujno potreben most med gledalčev in umetnikovo fantazijo.

O Stanetu Kregarju bi lahko dejali še, da je slikar lepote, če s to, tako razvrednoteno besedo označimo iskanje harmonije barv, ki se ji mora podrediti tudi dramatični izraz. Naj je ta harmonija stkana iz bogate skale priateljских ali z veliko silo izzvana iz dveh nasprotujočih si barv, naj je pomirjujoča ali dinamična, gledalcu posreduje lepo doživetje.

Špelca Čopič

GLASBA

O LETOŠNJI OPERNI SEZONI

Ko so ob prvi premieri letošnje sezone zadoneli zvoki Janáčkove opere *Zapiski iz mrtvega doma* v ljubljanski operni hiši, je s tem programska politika opernega vodstva začela novo obdobje, ki kaže, da bo precej drugačno od dosedanjih. Seveda se ne da prerokovati, kako bodo vsa ta prizadevanja uspela. Stare izkušnje uče, da ni mogoče čez noč spreminjati ustaljenega reda, ki ima svoje pogoje v sprejemljivosti poslušajočih. Toda oblikovati program z določenimi prizadevnimi nazori, ki ne težé le h kvaliteti izvedb, ampak tudi h kvaliteti izbire, to se dá in je že v dosedanjem letošnjem življenju naše Opere opazno.

Ne bi mogli reči, da so bili prejšnji operni programi slabi. Toda navsezadnje je človek le imel vtis, da vodilo pri izbiri del niso bili neki stalni umetnostni nazori, da del ni razvrščala neka zanesljiva roka, ki bi jo vodila določena, usmerjena misel, temveč dostikrat se je zdelo prav nasprotno, da so bile marsikatera predstave nekakšen izhod za silo, nujen kompromis med vsemi, včasih prav ogromnimi težavami, ki se neizogibno vale na pot pri krmarjenju opernega zavoda.

Prezgodaj bi bilo govoriti o kakršnih koli trajnih uspehih, ki jih dosegajo ali bodo dosegle letošnje izvedbe. Toda že prva premiera je bila v našem okolju izredno junaško dejanje: postaviti na oder Janáčka z njegovim zelo problematičnim delom.

Najprej o komponistu: Odkrila so ga šele zadnja desetletja, pravzaprav šele najnovejša doba — njegov brezkompromisni, strahotno realistični, a obenem skoraj brezdanež poetični ekspresionizem, njegovo zvočno brutalnost, pomešano z največjo nežnostjo, in presunljivo čustveno pristnost. Toda zgolj glasbeno močna ustvarjalnost, sposobnost oblikovanja lastnega, izvirnega zvočnega sveta, kakor jo Janáček v tako veliki meri ima, samo ta še ni porok za uspeh v operi. Treba je — brez sentimentalne simpatije za glasbeno snov samo — še zadostne drame, zadosti privlačnega in prepričevalnega toka odrskega dogajanja, da bi operno delo uspelo. Janáčkova *Jenufa* je na primer takšna. Ne sicer s takim prepletom zunanje učinkovitih, tehničnih scen, kakor jih ima na primer marsikatera Verdijeva opera ali Boris Godunov, toda njeno močno in notranje izredno zgoščeno, napeto dejanje jo postavlja v prvo vrsto evropskih operno glasbenih del. Na noben način ne moremo tega reči o *Zapiskih*. Ta filozofsko-refleksivna snov ne more biti na odru tako privlačna, da bi zares uspela. Ta čudovita vsebina, ki nas do kraja gane, ko jo čitamo v Dostojevskega knjigi, pravzaprav ni za oder. Predani smo ji, vemo, da, vse preveč *vemo* o njej in premalo sproti občutimo, premalo vpliva na nas sproti ob dogajanju, da bi ji